

Швајцарска на Балкану?

Пише: Владислав Б. Сотировић
четвртак, 08 октобар 2009 23:11

Тренутно смо сведоци латентног укидања Дејтонског споразума и покушаја враћања повесног точка уназад на пролеће 1992. г. Уместо Дејтона у игри је лако препознатљив Кутиљеров план из марта 1992. г. о подели Босне и Херцеговине на четири територијалне целине (три етничке плус Град Сарајево заједнички). Циљ ове скривене игре је укидање Републике Српске као јединог добитка за Србе након распада бивше Југославије и грађанског рата који га је пратио. Стога, није на одмет да се потсетимо о чему се тог пролећа 1992. г. радило.

Управо у циљу спречавања избијања грађанског рата у Босни и Херцеговини са унапред предвидљивим последицама (узимајући у обзир историјско наслеђе међунационалних односа) организована је међународна конференција о овој југословенској републици под покровитељством Европске Заједнице, а под руководством искусног дипломате Хозе (Жозе) Кутиљера из Португала. Прве седнице конференције су отворене у Сарајеву и то 14. фебруара 1992. г. (дакле, месец дана након једностраног немачког признавања самопрокламованих независних држава Словеније и Хрватске). На заседање конференције у Сарајеву, Хозе Кутиљеро је дошао са већ унапред припремљеним нацртом о успостављању неке врсте босанскохерцеговачке конфедерације, а суштина политике тог нацрта се састојала у примени тзв. „швајцарског“ модела на Балкану, тј. у подели читаве Босне и Херцеговине на етнонационалне политичке целине – кантоне. Кутиљерова логика размишљања је у принципу била једноставна – ако такав модел може да функционише у европској Швајцарској зашто не би могао и у балканској Босни и Херцеговини! Међутим, на крају се испоставило да је технички искусни, али не и довољно начитан балканском стручном литературом и политолошким памфлетима, португалски дипломата кикснуо из два круцијална разлога: 1. није прочитао књигу Владимира Дворниковића „Карактерологија Југословена“ из које би се упознао са менталитетом *homo dinaricus*-а; и 2. није био упознат са текстом Изетбеговићеве „Исламске декларације“ у којој јасно стоји да муслимани не могу да живе заједно са немуслиманима у истој политичкој заједници, тј. држави.

Међународна конференција о Босни и Херцеговини је након сесија у сарајевској котлини 21. фебруара наставила свој рад на обалама Атлантика у Лисабону, а 9. марта (након *de facto* отпочињања ратних сукоба када су муслимански снајперисти убили једног и ранили још једног српског свата на Баш Чаршији у Сарајеву 1. марта) у мултиетнолингвистичком Бриселу. Принцип Кутиљерове кантонизације Босне и Херцеговине је био заснован пре

свега на етнонационалном начелу али су и економски, географски, повесни и верски критеријуми узимани у обзир. Сам творац овог пројекта је предлагао да се за основу кантоналног разграничења узме попис становништва БиХ из 1981. г. (тј. последњи који је до тада спроведен у СФРЈ, али не и фактор етничког чишћења и геноцида против Срба од стране Хрвата и Муслимана/Бошњака за време ендехазије). Тако су према том попису, 52 општине имале муслиманску већину (37 апсолутну и 15 релативну), 37 имале српску већину а 20 хрватску већину. Ипак, одмах на почетку преговора се испоставило да Кутиљерова мапа не одговара захтевима трију сукобљених страна. Конкретно, Мате Бобан на челу хрватске делегације је захтевао 32% територије БиХ за херцегбосанске Хрвате, док је Радован Караџић на челу српске делегације из Босне и Херцеговине тражио 70% босанскохерцеговачке земље за Србе. Треба напоменути да су се дотични и хрватски и српски захтеви базирали на обостраном уверењу да њиховим етносима припада баш толики процентуални део БиХ – уверењу које је требало да буде засновано и доказано на основу катастарских књига (које су узгред буди речено у великом броју изгореле за време потоњег грађанског рата). Међутим, мора се напоменути и то да је тзв. „међународна заједница“ бар у неким релевантним случајевима (нпр. интервјуи сер Лорда Овена на британској телевизији или казивања проф. Малера за амерички документарац „Truth is the victim in Bosnia“) оквирно потврдила оправданост српских захтева за две трећине БиХ док се за хрватски захтев о 32% Херцег-Босне не може наћи ни једна „међународна“ потврда оправданости.

До 18. марта 1992, када је коначно потписан Кутиљеров план о кантонизацији БиХ, ставови три супротстављене стране у преговорима су се усагласили. Тако су и муслиманска и хрватска и српска страна у БиХ тог дана потписале „Основне принципе уставног решења за Босну и Херцеговину“, а којима је уговорено да БиХ остане у постојећим границама као јединствена држава али са три конститутивне јединице од којих би свака била заснована на етнонационалном принципу и неутралног Града Сарајева. Све у свему, према потписаном Кутиљеровом плану би око 12–15% становништва БиХ остало да живи ван својих етнонационалних кантона.

Ови кантонизациони принципи су убрзо допуњени 30. и 31. марта у Бриселу са три нова документа: 1. апелом за уздржавање од акција којима би се могло угрозити мирно споразумевање; 2. разрадом механизма за свеобухватну заштиту људских права као и права етнонационалних мањина; и 3. одлуком о формирању специјалне радне групе која би имала задатак да одреди етнонационалне кантоналне јединице у оквиру БиХ: I) српску; II) муслиманску; III) хрватску; и IV) неутралну територију Града Сарајева. Основни задатак те радне групе је био да сачини конкретну мапу територијалног разграничења и поделе али да при том води рачуна не само о етнонационалним већ и конфесионалним, саобраћајним, културолошким и комуникационим критеријумима за организовање кантона. Мора се скренути пажња да су у том тренутку све три локалне заинтересоване стране биле у принципу задовољне са планом па су га стога и све три и потписале. У том контексту вреди навести речи Радована Караџића који је 18. март

1992. назвао „великим даном“ за Босну и Херцеговину: „Ако будемо поштовали оно о чему смо се споразумели, могли бисмо казати како су отклоњени сви узроци грађанског рата у Босни и Херцеговини“...“Остало је још само да се разграниче компетенције заједничких институција и органа конститутивних јединица, што је, како нам се чини, неупоредиво лакше“ („Грађански рат више не прети“, *Дневник*, Нови Сад, 19. март 1992, стр. 1). Остаје чињеница да је Кутиљеров план о „швајцаризацији“ БиХ био неупоредиво лошији за српску страну у односу на Дејтонски споразум из новембра 1995, и то из два разлога: 1.

Српска *Република* (тј. српска држава у држави) као конститутивни етнополитички ентитет не би постојала; и 2. српске територије би и физички биле разједињене на два дела са великом муслиманском енклавом уз Дрину и две мање муслиманско-хрватске у Западној Босни.

Иако је у почетку након стављања потписа на Кутиљеров план о кантонизацији БиХ изгледало да је грађански рат и стварно избегнут постизањем искреног споразума све три стране о међународно признатој јединственој и функционалној „Швајцарској на Балкану“ лидер муслиманске преговарачке стране – Алија Изетбеговић, прави неочекивани политички *salto mortale* који само неколико дана касније уводи БиХ у крвави грађански рат. Наиме, оно што је урадио Изетбеговић након потписивања Кутиљеровог плана сигурно би требало да уђе у анале прљаве дипломатије с обзиром на то да је након разговора са (последњим) америчким амбасадором у СФР Југославији, Вореном Цимерманом, променио став и ноншалантно повукао потпис са споразума (као да поништава већ орочен штедни улог у банци) јер му је Вашингтон понудио више од Кутиљера, а то је не само јединствена, већ и унитарна Босна и Херцеговина. Да је Радован Караџић био у праву рекавши да су САД испровоцирале потоњи међуетнички рат у БиХ потврђује и сам Ворен Цимерман који индиректно признаје у својим мемоарима (као последњи амерички амбасадор у СФР Југославији) да је управо он (тј. америчка администрација која је била незадовољна одлуком Председника босанскохерцеговачког Председништва да прихвати Кутиљеров план) убедио Изетбеговића да на крају одбаци Лисабонски споразум и мапу. На крају ипак остаје неоспорна чињеница да је Изетбеговић повукао потпис са већ углављеног мировног споразума у Лисабону управо након разговора са представником америчке администрације у Београду. Као директна последица оваквог америчког мига долази 6. априла 1992. до признавања независне БиХ од стране Европске Заједнице као целовите и унитарне државе, уз формално образложење да се оваквим ужурбаним дипломатским потезом спречавају сукоби (који су иначе већ избили 1. марта када су побијени српски сватови на Баш чаршији од муслиманских снајперских хитаца).

Међутим, Изетбеговићево поништавање Лисабонског споразума као и исхитрено и „глупаво“ (како је то у једном интервјуу признао сер Лорд Овен употребивши реч „foolish“) признавање независне БиХ након тога су само долили уље на ватру међуетничких сукоба у несудојеној „Швајцарској на Балкану“, јер Србе након случаја на Баш Чаршији

Швајцарска на Балкану?

Пише: Владислав Б. Сотировић
четвртак, 08 октобар 2009 23:11

више нико није могао да убеди у концепцију унитарне БиХ о којој је сањао Изетбеговић, након тајног састанка са Цимерманом. Да иронија судбине буде још већа, пред крај рата, када је било јасно да ће Изетбеговић и Бошњаци неким Дејтоном добити мање него што им је Кутиљеро нудио, а Карацић и Бобан на ту понуду пристали још пре почетка самог рата, сам Цимерман је признао да Кутиљеров план о „Швајцарској на Балкану“ уопште и није био лош и да је његово одбацивање од стране Изетбеговића била чиста грешка (Николић М, „Бејкер, Де Микелис, Карингтон, Дима, Венс: Признавање Словеније, Хрватске и Босне била је катастрофална грешка“, *Аргумент*, Београд, 24. фебруар 1995, стр. 3–5). Оно што је на крају ипак заживело од Кутиљерове босанске дипломатије било је само трипартитно потписивање споразума о прекиду ватре на читавој територији Босне и Херцеговине 12. априла 1992. Ипак, од модела Босне и Херцеговине као „Швајцарске на Балкану“ није било ништа и то превасходно захваљујући америчкој политици што већег слабљења позиције Србије на постхладноратовском Балкану. Швајцарска ће, у сваком случају, још морати да чека да уђе на Балкан. Бар све док се други буду петљали у евробалканске послове.